

Euroopan neuvoston yleissopimus oikeudenkäyntiavustajan ammatin suojaamiseksi; allekirjoitusvaltuuksien myöntäminen

Asian tausta

Mahdollinen oikeudellisia avustajia suojeleva instrumentti on ollut Euroopan neuvostossa harkittavana jo vuodesta 2018 lähtien. Euroopan neuvoston ministerikomitean oikeudellisen yhteistyön johtokomiteassa (CDCJ) on tunnistettu ja käyty keskustelua siitä, miten merkittävä rooli oikeudenkäyntiavustajilla ja heidän ammatillisilla yhdistyksillään on oikeusvaltioperiaatteen ylläpitämisessä, oikeusturvan varmistamisessa sekä ihmis- ja perusoikeuksien turvaamisessa.

Samaan aikaan avustajien turvallisuudesta on noussut huoli, kun Euroopassa on sattunut tapauksia, joissa avustajat ovat joutuneet erilaisten hyökkäysten, häirinnän, uhkailun ja jopa väkivallan kohteiksi ammattitoimintansa takia.

Alaa koskien on ei-sitovia kansainvälisiä suosituksia, mutta sitova instrumentti puuttuu.

Sopimuksen valmistelu

Nykytilasta ja sitovan sopimuksen tarpeesta CDCJ tilasi konsultin toteutettavuusselvityksen, joka valmistui vuonna 2020. Sen pohjalta CDCJ asetti työryhmän luonnostelevaan sitovan yleissopimuksen. CDCJ hyväksyi työryhmän sopimusluonnoksen ja sen selitysmuistion yksimielisesti marraskuussa 2024. Euroopan neuvoston ministerikomitea hyväksyi sopimuksen lopullisesti 12.3.2025.

Oikeusministeriö on pyytänyt ulkoministeriöltä ja muilta keskeisiltä toimijoilta näkemystä siitä, tulisiko sopimus allekirjoittaa. Lausunnon antoivat ulkoministeriö, Suomen Asianajajat, Juristiliitto, Luvan saaneet oikeudenkäyntiavustajat ry, oikeudenkäyntiavustajalautakunta, Syyttäjälaitos ja Tuomioistuinvirasto, jotka kaikki pitivät lausunnoissaan sopimuksen allekirjoittamista tarkoituksenmukaisena.

Sopimuksen tarkoitus ja keskeinen sisältö

Englanninkielisessä, todistusvoimaisessa sopimuksessa sopimuksen kohteesta käytetään termiä lawyer. Suomessa ammatteja, joihin sopimusta olisi mahdollista soveltaa, ovat asianaja-

jat, julkiset oikeusavustajat ja luvan saaneet oikeudenkäyntiavustajat. Sopimuksen suomenkielisessä käännöksessä termi lawyer on käännetty sanalla oikeudenkäyntiavustaja. Termin sitovasta käännöksestä päätetään myöhemmin sopimuksen ratifioinnin yhteydessä.

Sopimuksen tarkoituksena on vahvistaa oikeudenkäyntiavustajien ammattikunnan suojelua ja oikeutta harjoittaa ammattia itsenäisesti, ilman syrjintää, epäasiallista häirintää tai uhkailua. Yleissopimuksella perustetaan erityinen mekanismi, asiantuntijaryhmä GRAVO, joka valvoo sopimuksen täytäntöönpanoa sopimusvaltioissa.

Yleissopimusta sovelletaan oikeudenkäyntiavustajien ja heidän ammattiyhdistystensä ammatilliseen toimintaan. Sopimus asettaa velvoitteita sopimusvaltioille. Suomen kannalta kyse ei ole sisällöltään merkittävistä uusista velvoitteista, sillä Suomen lainsäädäntö ja täällä noudatettu käytäntö vastaavat jo nyt pitkälle sopimuksen asettamia velvoitteita.

Ammatillisten yhdistysten osalta valtioiden tulee muun muassa turvata niiden itsenäisyys ja itsehallinnollisuus, taata niille oikeus edustaa avustajien intressejä sekä varmistaa, että niitä konsultoidaan ajoissa ja tehokkaasti kaikista hallituksen valmistelemista lainsäädäntömuutoksista, jotka vaikuttavat suoraan avustajien ammattitoimintaan tai ammattikunnan sääntelyyn.

Sopimusvaltioiden tulee varmistaa, että niin ammatinharjoittamisesta päättämisestä kuin kurinpidollisista toimista säädetään laissa, kriteeristöt ovat objektiivisia ja prosessit oikeudenmukaisia. Päätökset on voitava viedä puolueettoman tuomioistuimen eteen.

Keskeistä on oikeudenkäyntiavustajien ammatillisten oikeuksien kuten luottamuksellisten keskustelujen ja salassapito- ja vaitiolovelvollisuuksien turvaaminen, ilmaisunvapauden varmistaminen sekä avustajien oikeuksien turvaaminen siinä tapauksessa, että avustaja on itse vapautensa menettäneenä tai hänen ammattitoiminnassaan käyttämiin tiloihin tai laitteisiin kohdistetaan etsintää.

Sopimus sisältää lainsäädännön alaan kuuluvia määräyksiä, joten sopimuksen hyväksyminen ja voimaansaattaminen edellyttävät eduskunnalle annettavaa hallituksen esitystä. Lainsäädännön alaan kuuluvia määräyksiä ovat esimerkiksi ammatinharjoittamisen edellytyksistä ja kurinpidollisista seuraamuksista laissa säätäminen, joiden osalta Suomen voimassa oleva lainsäädäntö on jo sopusoinnussa sopimuksen määräysten kanssa.

Sopimuksen allekirjoittaminen ja voimaantulo

Sopimus on avattu allekirjoitettavaksi Euroopan neuvoston ministerikokouksessa Luxemburgissa 13.5.2025. Tämän jälkeen sopimus voidaan allekirjoittaa erikseen sovittuna ajankohdantana Euroopan neuvoston päämajassa Strasbourgissa.

Sopimuksen 17 artiklan 3 kohdan mukaan sopimus tulee kansainvälisesti voimaan seuraavan kuukauden ensimmäisenä päivänä sen jälkeen, kun on kulunut kolme kuukautta päivästä, jona kahdeksan allekirjoittajaa, joista vähintään kuusi on Euroopan neuvoston jäsenvaltioita, on ilmaissut suostumuksensa tulla yleissopimuksen sitomaksi.

Saman artiklan 4 kohdan mukaan yleissopimuksen myöhemmin hyväksyvän valtion osalta se tulee voimaan seuraavan kuukauden ensimmäisenä päivänä sen jälkeen, kun on kulunut

kolme kuukautta päivästä, jona mainittu valtio on tallettanut ratifiointi- tai hyväksymiskirjansa Euroopan neuvoston pääsihteerin huostaan.

Toimivalta

Sopimuksen allekirjoitusvaltuuksien myöntäminen kuuluu perustuslain 93 §:n 1 momentin nojalla tasavallan presidentille.

Eesitys

Esitetään, että Tasavallan Presidentti valtuuttaa suurlähettiläs Sini Paukkunen-Mykkäsen tai hänen estyneenä ollessaan lähetystöneuvos Tony Pason allekirjoittamaan Euroopan neuvoston yleissopimuksen oikeudenkäyntiavustajan ammatin suojaamiseksi.